

Слободан Нешковић¹

Спољна безбедносна политика и источно партнерство Европске уније, са импликацијама на регион Југоисточне Европе (Молдавија)

Апстракт: Процеси и процедуре приступања земаља Европској унији веома су комплексни укључујући бројне специфичности за сваку појединачну државу. За све у поступку европских интеграција посебно значајно поглавље преговора са ЕУ представља спољна безбедносна и одбрамбена политика. То је означено као поглавље 31, што је регулисано Главом 5 Лисабонског споразума. У контексту наведеног, Србија је преузела обавезе из две групе активности, према политичким критеријумима и директним обавезама у области одбране и безбедности. Источно партнерство представља стратешки концепт Европске уније усмерен ка сарадњи са шест држава бившег Совјетског Савеза, међу којима је Молдавија из региона Југоисточне Европе. То је компонента претходно прокламоване политике суседства, који подразумева политичку и економску подршку датим земљама у контексту европских интеграција. Руска Федерација се супротставља том пројекту, јер сматра да он угрожава њене националне интересе у ширем амбијенту.

Кључне речи: спољна политика, источно партнерство, Европска унија, Југоисточна Европа, заједничка безбедносна и одбрамбена политика развоја, Молдавија.

¹ Проф. др Слободан Нешковић, Универзитет привредна академија у Новом Саду, ФИМЕК, slobneskovic@gmail.com

Увод

Заједничка спољна и безбедносна политика развија се као други од три стуба Европске уније, почев од Уговора о Европској унији из 1992, познатијег као Уговор из Мاستрихта. У току своје релативно кратке историје она је развијана и унапређивана, што је и формализовано изменама и допунама Уговора о Европској унији, најпре у Амстердаму 1997, а затим у Ници 2001. године. У току последње деценије начињен је покушај усвајања Устава Европске уније који је завршен неуспехом, односно његовим неусвајањем. За односе са земљама ван ЕУ одговоран је високи представник Уније за спољну политику и безбедност, именован од стране Европског савета, али који такође обавља и функцију потпредседника Европске комисије. На нивоу шефова држава или влада, Европску унију по функцији представља председник Европског савета. Таква конструкција означава координисан ангажман свих есенцијалних субјеката у сврси остваривања политичких и безбедносних интереса. Безбедносни модалитети усаглашени су са геополитичким и геоекономским садржајима овладавања простором Евроазије. Спољна безбедносна политика Европске уније потпуно се имплементира у хегемонистичке процесе спољног политичког и економског наступа према земљама некадашњег реалсоцијализма, оличених у парадигми Источно партнерство.

Европска служба за спољне послове (ЕЕАС) служи као министарство спољних послова и дипломатска служба Уније под окриљем високог представника. Она је састављена од стручног особља прослеђеног из Савета, држава чланица и Европске комисије. Савет припрема и доноси одлуке у области спољне политике и безбедности ЕУ на основу смерница које утврди Европски савет. Комисија је, с друге стране, одговорна за трговину и финансирање држава које нису чланице Европске уније, као што је хуманитарна или развојна помоћ. Комисија такође представља Унију у свим областима надлежности Уније изван њене спољне и безбедносне политике. Усаглашена методологија деловања постојећих европских установа усмерена је ка реализацији темељних хегемонистичких интереса западне групације, инспирисане тријумфалистичком политиком САД. Постојећа поларизација Запад–Исток даље се усложњава, при чему се производе нови изазови, ризици и претње. Актуелна пандемија Covid-19 манифестује бројне противречности у међусобним односима, што се рефлектује и на хумане аспекте солидарности у сузбијању те пошести.

Стратегија проширења утицаја Европске уније и њених институција на државе бившег Совјетског Савеза означава усаглашен приступ припадница западне алијансе на челу са Сједињеним Америчким Државама уз евентуалну подршку НАТО. Есенцијално опредељење је излазак на границе Руске Федерације, односно остваривање глобалистичких циљева једине мегасиле, утемељених у радовима родоначелника Новог светског поретка Збигњева Бжежинског и Хенрија Кисинџера. У наведеном контексту, половином прве деценије 21. века, конципиране су нове парадигме хегемонистичког наступа те групације, садржане у стратешким пројектима *Политика суседства* и њеног сегмента *Источно партнерство Европске уније*. Постулати политичке и економске сарадње са земљама некадашњег СССР-а и актуелне Заједнице Независних Држава, где се међу шест циљаних налази и Молдавија из региона Југоисточне Европе. Аспирације западних сила и позиционираност држава у властитом окружењу имплицира да Руска Федерација наведену концепцију оправдано доживљава као безбедносну претњу и угрожавање виталних националних интереса.

Спољна безбедносна и одбрамбена политика ЕУ и Југоисточна Европа

Спољна политика ЕУ развијала се почев од Уговара из Мастрихта, преко Уговора из Амстердама, Нице, до Лисабонског споразума којим се мењају и допуњују Уговор о Европској унији и Уговор о оснивању Европске заједнице (такозвани Римски уговор, који је у овом процесу преименован у Уговор о функционисању Европске уније).² Лисабонски споразум потписан је од представника држава чланица ЕУ 13. децембра 2007. Ступио је на снагу тек 1. децембра 2009. године, након што су га ратификовале све државе чланице, према својим унутрашњим процедурама. Разлог одлагања је у томе што је у Ирској 2008. Споразум првобитно одбијен на референдуму, да би био прихваћен на новом, годину дана касније. Сматра се да је избијање светске економске кризе крајем 2008. и тежак

² Vladimir Trapara, *Spoljna i bezbednosna politika Evropske unije prema sporazumu iz Lisabona*, *Evropsko zakonodavstvo*, Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2010, str. 185.

финансијски положај у коме су се нашле неке од европских држава, укључујући и Републику Ирску, допринео промени већинског става ирских грађана према даљем јачању ЕУ на рачун националних влада, које се овим Споразумом желело постићи. И у области заједничке спољне и безбедносне политике, овим споразумом уведене су одређене новине. Кључна измена коју уноси Лисабонски споразум тиче се правног статуса Европске уније. До сада је ЕУ функционисала преко своја три стуба (Европске заједнице, Заједничке спољне и безбедносне политике и Полицијске и судске сарадње у кривичним стварима), од којих су једино Европске заједнице (Европска економска заједница и Европска заједница за атомску енергију) имале својство правног лица. Лисабонски споразум напушта овакав систем, укида стубове и даје Европској унији својство правног лица. Тиме су створене и формално-правне претпоставке да Европска унија надиђе статус обичне међународне организације и потврди се као специфични консолидовани политички ентитет. Ово се одразило и на спољну и безбедносну политику, јер сада је Унија та која у међународним односима наступа као правни субјект, може да закључује међународне уговоре и буде члан међународних организација (Светске трговинске организације). Жеља потписника Лисабонског споразума да се Унији, у пуном смислу, омогући да на спољном плану говори „једним гласом“ добила је свој израз и у неким конкретним решењима у Споразуму. .

Део консолидоване верзије Уговора о Европској унији (састављене након усвајања Лисабонског споразума), у коме се на експлицитан начин уређује област Заједничке спољне и безбедносне политике, јесте Глава 5, која гласи „Опште одредбе о спољном деловању Уније и посебне одредбе о заједничкој спољној и безбедносној политици“. Најважнија конкретна новина установљена у оквиру ове Главе уговора јесте функција Високог представника Уније за спољне послове и безбедносну политику. У Ашовој функцији, коју тренутно обавља Кетрин Ештон, сједињене су пређашње функције Високог преставника за заједничку спољну и безбедносну политику и Европског комесара за спољне односе. Ово је очигледно учињено да би се повећао ниво координације европске спољне политике и повећала могућност иступања Уније на спољном плану са јединственим ставом. Задржавањем израза „високи представник“ избегнут је мање пожељан израз „министар спољних послова“, који је био присутан у нератификованом Уставу. Високог представника, који заузима и место потпредседника Комисије, бира Савет квалификованом већином. Он

председава Саветом за спољне послове, доприноси својим предлозима припреми заједничке спољне и безбедносне политике и осигурава примену одлука које усвајају Европски савет и Савет. Такође, високи представник представља Унију у питањима заједничке спољне и безбедносне политике, води политички дијалог са трећим странама у име Уније и изражава став Уније у међународним организацијама и на међународним конференцијама. У томе му помаже Европска служба за спољно деловање (која фактички игра улогу министарства спољних послова Уније и представља још једну битну новину Лисабонског споразума) у сарадњи са националним дипломатским службама држава чланица.

Унија спроводи заједничку и безбедносну политику на три начина: дефинисањем општих смерница; усвајањем одлука које дефинишу акцију Уније, став Уније и аранжмане за примену истих; јачањем систематске сарадње између држава чланица у спровођењу политике. Као и до сада, главна улога у креирању заједничке спољне и безбедносне политике припаду Европском савету и Савету. Европски савет идентификује стратешке интересе Уније, утврђује циљеве и усваја смернице о заједничкој спољној и безбедносној политици. Савет обликује заједничку и безбедносну политику и усваја одлуке неопходне за њено дефинисање и примену, на основу смерница и стратешких опредељења Европског савета, заједно са високим представником, осигурава конзистентност деловања Уније. Док Европски савет традиционално једногласно одлучује о питањима из њихове надлежности, Лисабонски споразум предвиђа да Савет може да одлучује и квалификованом већином у следећим случајевима: када усваја одлуку која дефинише заједнички став или акцију Уније, а која се односи на стратешке интересе и циљеве Уније; када усваја такву одлуку на предлог високог представника, који је овај поднео на захтев Савета, било да је иницијативу за тај захтев дао сам Савет или високи представник; када усваја одлуку ради примене одлуке о ставу или акцији Уније; када поставља специјалног представника. Сваки члан Савета може да спречи гласање квалификованом већином, позивајући се на виталне интересе националне политике своје државе; у овом случају за решењем трага високи представник, кроз консултације са државом у питању, а ако не успе Савет може да пошаље предлог одлуке Европском савету на једногласно одлучивање. Европски савет може једногласно да одлучи да Савет може квалификованом већином да одлучује и о неким другим питањима. О процедуралним питањим, као и до сада, Савет одлучује апсолутном

већином својих чланова.³ Иначе, у случајевима када Савет доноси одлуке једногласно, сваки члан Савета има право да се посебном изјавом уздржи од гласања. У том случају одлука не обавезује његову државу у погледу примене, али и не спречава да она буде усвојена, осим уколико се на овај начин не би уздржала трећина чланова Савета или онај број чланова који представља најмање трећину становништва Уније.⁴ Високи представник редовно се консултује са Европским парламентом о заједничкој спољној и безбедносној политици и извештава исти о еволуцији исте. Европски парламент може да поставља питања Савету и да му даје препоруке, као и високом представнику. Двапут годишње он одржава дебату о напретку у спровођењу заједничке спољне и безбедносне политике. Улогу у спољној и безбедносној политици има и Политичко-безбедносни комитет, који прати међународну ситуацију у областима које покрива заједничка спољна и безбедносна политика и даје мишљења Савету, на своју иницијативу, или на захтев Савета или високог представника; такође, прати примену договорених политика и врши политичку контролу и стратешко усмеравање операција управљања кризама.

Као и до сада, државе чланице су те које имају битну улогу у примени Заједничке спољне и безбедносне политике Уније, уз наглашену координаторску улогу високог представника. Оне активно и безрезервно подржавају спољну и безбедносну политику Уније у духу лојалности и узајамне солидарности и слажу се са деловањем Уније у овој области. Свака држава чланица или високи представник (сам или уз подршку Комисије), могу да скрену пажњу Савету на било које питање из области заједничке спољне и безбедносне политике. Државе чланице се консултују у оквиру Савета и Европског савета о свим питањима спољне и безбедносне политике које су од општег интереса и захтевају заједнички приступ, а у складу са начелом узајамне солидарности. Оне координирају своје деловање и подупиру ставове Уније у међународним организацијама и на међународним конференцијама, о чему брине високи представник. Када Унија дефинише став о предмету који је на дневном реду Савета безбедности УН, оне државе чланице које имају место у Савету

³ Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, Official Journal C 115 of 9th May 2008.

⁴ Владимир Трапара, исто, стр. 187.

безбедности тражиће да се позове високи представник како би изложио став Уније.⁵

Посебан одељак у оквиру Главе 5 говори о заједничкој политици безбедности и одбране. Члан 42 уређује ову област на следећи начин: „Заједничка политика безбедности и одбране је интегрални део заједничке спољне и безбедносне политике. Она обезбеђује Унији оперативни капацитет, служећи се војним и цивилним средствима. Унија може да их користи у мисијама изван Уније за очување мира, спречавање сукоба и јачање међународне безбедности у складу са начелима Повеље Уједињених нација... Заједничка политика безбедности и одбране укључују прогресивно обликовање заједничке политике одбране Уније. Ово ће водити заједничкој одбрани онда када Европски савет, делујући једногласно, о томе одлучи. Он ће у том случају да препоручи државама чланицама усвајање такве одлуке, у складу са њиховим уставним захтевима“. Израз „ће водити“ уместо „може да води“, показује да су креатори ових измена стратешки опредељени да Европска унија једног дана постане јединствени одбрамбени ентитет. Државе чланице стављају Унији на располагање своје цивилне и војне капацитете ради примене заједничке политике и одбране. Одлуке које се односе на заједничку политику безбедности и одбране усвајају се у Савету једногласно, на предлог високог представника или државе чланице. Уводи се и начело узајамности солидарности, чиме Унија у неку руку добија обележје савеза држава за колективну самоодбрану: „Ако је држава чланица жртва оружане агресије на својој територији, остале државе чланице према њој имају обавезу подршке и помоћи свим средствима у њиховој моћи, у складу са чланом 51 Повеље Уједињених нација“. Ово је усаглашено са обавезама које поједине чланице имају у НАТО, који остаје темељ њихове колективне одбране.

Задаци у оквиру заједничке политике безбедности и одбране могу бити следећи: операције разоружавања, хуманитарни и задаци спасавања,

⁵ Nešković, S., Countries of Southeast Europe and the Republic of Serbia in the processes of regional cooperation, Tematski Zbornik radova vodećeg nacionalnog značaja "Država i globalni izazovi bezbednosti", Edicija "Bezbednost u postmodernom ambijentu" knjiga 32., Proceedings, Međunarodna naučna konferencija, Beograd: Centar za strateška istraživanja nacionalne bezbednosti- CESNA B, Univerzitet "Sveti Kiril i Metodij" Veliko Trnovo Republika Bugarska, Fakultet za pravo, bezbednost i menadžment "Konstantin Veliki" Niš i Međunarodna Akademija Nauka Umetnosti i Bezbednosti- MANUB, 2021, str. 28.

задачи војног саветовања и помоћи, спречавање сукоба и очување мира, задаци борбених снага у управљању кризама, укључујући постизање мира и постконфликтну рехабилитацију. О овим задацима одлучује Савет, а високи представник осигурава координацију цивилних и војних аспеката истих. Европска одбрамбена агенција, потчињена Савету, бави се праћењем војних способности држава чланица и технолошког напретка на том плану.⁶

Заједничка безбедносна и одбрамбена политика представља домен међувладине сарадње, али су децембарски Закључци на изванредан начин нагласили улогу Европске комисије. Ингеренције Европске комисије и могућност доприноса препознати су у важности развоја капацитета двоструке намене, нарочито када је реч о истраживању, али и у јачању иновативне и компетитивне технолошке и индустријске базе (ЕДИТБ), у складу са правним тековинама Европске уније и значају подршке коју треба дати регионалним кластерима малих и средњих предузећа како би им се обезбедио бољи приступ одбрамбеном тржишту. Конкретан задатак представља израда Мапе пута за развој индустријских стандарда у области одбране али без дуплирања постојећих, нарочито НАТО стандарда, чије би постојање утицало на хармонизацију потреба држава чланица и повећање интероперабилности, али и конкурентности саме индустрије када је реч о наступу у трећим земљама.

Шефови држава и влада нагласили су да је транспарентност у јавним набавкама један од предуслова функционисања одбрамбеног тржишта и његове конкурентности, сматрајући да је надлежност Европске комисије у надзору примене две Директиве о јавним набавкама у области одбране (2009) необично важна. Идентификација унутрашњих и међународних изазова безбедности у оквиру области у надлежности Европске комисије, као што је енергетска безбедност условила је потребу синергије Заједничке безбедносне и одбрамбене политике и других политика, као и нужности свеобухватног приступа. Овај принцип синергетског деловања нарочито је важан када је реч о простору *Правде, слободе и безбедности*, тј. решавању проблема илегалних миграција, организованог криминала и тероризма.

⁶ Владимир Трапара, исто, стр. 189.

Европска одбрамбена агенција, основана са задатком да на прагматичан, савремен и мултинационалан приступ нуди решења за побољшавање одбрамбених способности, постаје све значајнија у време економске кризе и буџетских ограничења. Она је добила два задатка – да до краја 2014. анализира резултате заједничких пројеката и испита могућност проширивања сарадње, нарочито када је реч о пројектима који подразумевају заједничка улагања у одбрамбене капацитете данас позната као „*pooling and sharing*“. Такође у задатак јој је стављено да изради адекватан оквир за кохерентније планирање развоја капацитета и способности унутар ЕУ. Основ за развој адекватног оквира могао би бити већ постојећи План за развој способности.⁷ Државе чланице су позване да са своје стране покажу већу транспарентност и интензивирају размену информација, када је реч о планирању на техничком нивоу, како би омогућиле већу кохерентност и како би се избегло дуплирање капацитета. Односно, државе чланице би могле да бирају у којим пројектима би учествовале.⁸

Зашто Европској унији треба заједничка одбрамбена политика? Да би имала већу стратешку аутономију и могла да утиче на развој догађаја у ширем окружењу. То би могла да чини самостално или заједно са својим партнерима, и на тај начин штити своје интересе. Да би могла да одговори задацима које је сама себи поставила, као гарант међународног мира и безбедности, Унија мора да:

- стално унапређује своје односе и сарадњу са глобалним, трансатлантским и регионалним партнерима
- да развија заједничку безбедносну политику која је комплементарна НАТО
- да унапреди способности и капацитете за брзо реаговање, укључујући и борбене групе

⁷ Mešanović, S., *Zajednička bezbednosna i odbrambena politika EU posle decembarskog samita*, Beograd: Novi vek broj 6, 2014, str. 9.

⁸ Neskovic, S., *Southeastern Europe Security and Concepts of relevant International factors*, Thematic Collective Book, New Challenges to the Balkan Security, Vol. 1, V. Trnovo: University St. Kiril and Methodiy, 2014, p. 19.

- да испита и унапреди систем финансирања мисија укључујући и Атхена механизам
- и да обезбеди процедуре и правила која би омогућила брже и флексибилније успостављање цивилних мисија.

Иако се успешност одбрамбене политике ЕУ узима са резервом, због поделе међу државама чланицама када је реч о стратешким питањима јер често задиру у срж националног идентитета, парадоксално она је једна од најдинамичнијих политика ЕУ. Када данас говоримо о Заједничкој безбедносној и одбрамбеној политици ЕУ говоримо о 12 цивилних мисија и четири војне операције у којима је ангажованао око 7.000 људи.⁹

Европска стратегија безбедности усвојена је на састанку Европског савета у Бриселу 12. децембра 2003. године, а њен пун назив гласи „Европска стратегија безбедности – сигурнија Европа у бољем свету“. Тим документом ЕУ је по први пут од свог оснивања на једном месту представила и дефинисала сопствену стратегију безбедности. Кроз четири поглавља стратегије, ЕУ је анализирао најважније безбедносне претње, представила своје стратегијске циљеве, нагласила потребу осавремењавања својих средстава, начина функционисања и сарадње са партнерима у решавању безбедносних проблема. Уводни део ЕСБ износи ставове ЕУ о сопственој позицији у свету и принципима којих се придржава у међународној политици, односно сматра да јој припада улога глобалног играча. Та процена базирана је на укупном броју земаља чланица ЕУ, броју становника, уделу у укупној светској производњи, те бројним инструментима и средствима којима располаже у решавању безбедносних проблема, од Балкана, преко Авганистана до Источног Тимора. Да би остварила и заштитила своје интересе, ЕУ се определила за мирољубиво деловање и решавање проблема уз заједничку сарадњу са постојећим међународним институцијама и државама. У уводном делу истакнута је кључна улога САД и

⁹ Nešković, S., The Danube region and postmodern economic coexistence of the countries of Southeast Europe, Tematski Zbornik radova vodećeg nacionalnog značaja "Protivrečnosti u postmodernom ambijentu", Edicija "Bezbednost u postmodernom ambijentu", knjiga 33., Proceedings, Međunarodna naučna konferencija, Beograd: Centar za strateška istraživanja nacionalne bezbednosti – CESNA B, Univerzitet "Sveti Kiril i Metodij" Veliko Trnovo Republika Bugarska, Internacionalni Univerzitet Travnik u Travniku BiH i Međunarodna Akademija Nauka, Umetnosti i Bezbednosti –MANUB Republika Srbija, 2021, str. 20.

њихово деловање кроз НАТО, у остваривању европске безбедности и интеграција током Хладног рата. Након Хладног рата Америци је на европском тлу призната само доминантна позиција као војног фактора у односу на ЕУ. Прво поглавље посвећено је утврђивању безбедносних изазова и претњи са којима је суочена ЕУ. Као глобални изазови препознати су ратови, сиромаштво, болести, такмичења држава за природним ресурсима и зависност од енергената (вода, нафта и гас). Када је реч о кључним претњама ЕСБ је истакла да опасност од масовног напада на Европу не постоји, али да је ЕУ зато суочена са претњама које су мање предвидиве у односу на период 20. века. У кључне претње сврстани су: тероризам, ширење оружја за масовно уништавање, регионални сукоби, пропале државе и организовани криминал. У другом поглављу ЕСБ је размотрила стратегијске циљеве ЕУ. У првом делу тог поглавља представљене су активности које је спровела ЕУ у дотадашњем отклањању претњи и њени погледи и ставови приликом решавања безбедносних проблема.

Традиционална концепција самоодбране ЕУ од претње оружаном инвазијом на њу надомештена је новом. Услед појаве нових претњи, прва линија одбране померена је изван граница ЕУ. Појава претњи које су разноврсније, мање видљиве и мање предвидиве, у односу на време Хладног рата, условиле су спремност ЕУ да реагује пре него се сама криза и проблем појаве на њеним границама. За одговор на претње ЕУ је имала спреман широк избор неопходних инструмената – војних и невојних, али за то јој је требало стабилно безбедносно окружење, те је интерес ЕУ био да се на њеним границама налазе стабилне и одговорне државе. Сваким проширењем ЕУ се приближавала безбедносно проблематичним подручјима, те је имала намеру да створи у свом окружењу „прстен“ стабилних држава, посебно на југоистоку Европе и на Медитерану. Последњи део другог поглавља ЕСБ насловљен је „Међународни поредак утемељен на ефективном мултилатерализму“. Свој „глас“ и настојања у међународној политици ЕУ је усмерила на успостављање ефикасног мултилатералног система – развој међународне заједнице, функционалних међународних институција и међународног права. Уједињене нације су препознате као носилац међународних промена, уз постојеће међународне трговинске и финансијске институције.

Допринос развоју мултилатералног система, по ЕСБ, дају развијени трансатлантски односи оличени у НАТО, те бројне регионалне организације.

Оне државе које не искажу своју опредељеност за мултилатерални међународни систем сносиће сву одговорност по цену нарушених односа са ЕУ. Треће поглавље ЕСБ указује на потребу осавремењавања ЕУ, односно шта још Унија треба да уради како би искористила све своје потенцијале у остваривању стратешких циљева и супротстављању претњама. Истиче се да би ЕУ морала да буде активнија, способнија, усклађенија и да сарађује са другим партнерима, како би остварила постављене циљеве и спроводила постављене задатке. У врло кратком закључку ЕСБ поновљена је констатација да активнија и способнија Унија може да остави снажан утицај у светским размерама, као и да ће се усредсредити на остваривање ефективног мултилатералног система, који би водио правилнијем, безбеднијем и уједињенијем свету.¹⁰

Као главне одреднице из ЕСБ могу се издвојити:

- глобална одговорност ЕУ – Унија настоји да увећа и води много већу улогу у међународним односима;
- ефективни мултилатерализам – решавање међународних проблема, по ЕУ, могуће је само у заједничкој активности међународне заједнице, институција и права. Мултилатерална сарадња је неизбежна, јер државе не могу самостално решавати сложена питања и дати право решење;
- превентивно деловање – ЕУ мора да делује превентивно. Будуће операције и мисије које буде спроводила неће се спроводити само војним капацитетима, већ ће подразумевати и употребу цивилних, невојних капацитета (политичких, хуманитарних, економских);
- стабилно безбедносно окружење – постојање мирољубивог и стабилног суседства (прстен стабилних држава око ЕУ) неопходно је за безбедност Уније и њен даљи несметан развој;
- одржавање трансатлантског партнерства и сарадње са САД је неопходно, али би било потребно базирати га на ефикаснијем и уравнотеженијем партнерству. То подразумева и одржавање сарадње са НАТО, због склопљеног „Берлин плус“ уговора;
- коначно утврђивање списка кључних безбедносних претњи ЕУ. На истом састанку Европског савета, на којем је донета ЕСБ, усвојена је и

¹⁰ Ateljević, V., Forca, B., Župac, G., *Opšti aspekti priključenja država Evropskoj uniji*, Beograd: Vojno delo broj 3/2015, 2015, str. 110.

Стратегија ЕУ против ширења оружја за масовно уништавање. Доношење те стратегије условила је процена да је ширење оружја за масовно уништавање и средстава за њихову испоруку растућа претња по ЕУ и међународни мир и безбедност. Том стратегијом утврђени су конкретни поступци и радње како би се ефикасно реаговало на пољу спречавања ширења, разоружања и контроле оружја за масовно уништавање. Успостављена 2003. године, ЕСБ се припремала за проширење ЕУ, које је уследило већ 2004. године, као и за доношење Устава Европе. Познато је да није успео покушај усвајања Устава Европе, али се мора истаћи да су већ 2004. године реализоване значајне активности ЕСБ, као што су Концепт борбених група, доношење Главних циљева 2010, Европска одбрамбена агенција и цивилно-војне мисије.

Србија као придружена држава ЕУ активно учествује у мисијама и операцијама за управљање кризама ЕУ, у војним операцијама у Сомалији, а такође изражена је и спремност учествовања у мисији у Малију. Оно што Србији предстоји у даљем процесу приближавања јесте стварање оквира и процедура за развој капацитета за учешће у цивилним мисијама.¹¹

Источно партнерство Европске уније и регион Југоисточне Европе

Источно партнерство представља стратегијски концепт Европске уније који је формулисан након два таласа проширења током 2004. и 2007. године, као део њеног развојног контекста. Тада је десет држава реалсоцијализма добило статус пуноправних чланица групације, на који начин су њене спољне границе померене на исток. Иницијатори и учесници промовисали су шире димензије регионалне сарадње, без потенцирања формалних захтева за укључивање у постојећу алијансу. Од самог почетка иницијатива је произвела бројне контроверзе на политичком и безбедносном плану, што је временом имплицирало шире конфронтације.¹²

¹¹ Mešanović, S., *Zajednička bezbednosna i odbrambena politika EU posle decembarskog samita*, стр. 10.

¹² Nešković, S., Šoškić, L., *Geopolitički kontekst Jugoistočne Evrope i bezbednosni koncept Evropske unije, Ekonomija- teorija i praksa br. 1 / 2021*, Novi Sad: Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment Univerzitet Privredna akademija, 2021, стр. 25.

Пројекат Источно партнерство обухвата шест држава које територијално припадају Европи и делом Азији: Белорусија, Украјина, Молдавија, Грузија, Јерменија и Азербејџан. Он означава процес успостављања политичке сарадње и економске интеграције Европске уније са својим источним и јужним суседима. Конципиран је као компонента Европске политике суседства (ЕСП) с циљем поступног повезивања суверених држава Источне Европе и Јужног Кавказа. С друге стране, Руска Федерација заузела је став да то партнерство угрожава њене виталне националне интересе, имајући у виду да се ради о државама са постсовјетског простора.

Европска унија у стратешким опредељењима која се односе на посматрано подручје фаворизује сфере демократије, владавине закона, безбедности и општег просперитета. Предлоге за наведену концепцију покренуле су Пољска и Шведска, да би Европски Савет у јуну 2008. године наложио Европској Комисији да изради конкретан предлог за источно партнерство. Након конфликта у Грузији поступак је интензивираан. Званично стратегија Источно партнерство покренута је у Варшави 30. септембра 2009. године, када су конципирани уговорни односи, споразуми у области слободне трговине и почетка визне либерализације. Одржани су институционални састанци на највишем нивоу, изузев Белорусије у Прагу, Виљнусу, Риги и Бриселу.

Документа западне алијансе од значаја за земље Јужног Кавказа и друге пројектују подршку прогресу у различитим доменима где се инкорпорирају сви сегменти заједнице: институције централне, регионалне и локалне власти, парламенти, установе цивилног друштва и руководства компанија. Контекст мултилатералне сарадње подразумева: јачање институција са аспекта управљања, развоја тржишних капацитета кроз економске и трговинске интеграције, обезбеђење енергетске сигурности, побољшање саобраћаја и јачање контаката међу људима кроз процес визне либерализације. Спроведени су преговори о политичком дијалогу, правосуђу и питањима безбедности. На састанку 2015. године у Риги, осуђена је анексија Крима од стране Русије, при чему је председник Белорусије Александар Лукашенко одбио је да учествује у раду самита.

Према званичним подацима, од покретања Источног партнерства Европска унија је укљученим државама обезбедила располагање са 3,2 милијарде евра. Највећи обим билатералне сарадње остварила је Грузија,

којој је за период 2014–2017. одобрена помоћ у износу 410 милиона евра. Та држава је 2014. године закључила договор о свеобухватној слободној трговини. Представници ЕУ са Јерменијом потписали су проширен споразум о партнерству. У односима са Азербејџаном након утврђивања првобитних уговора, реализују су преговори о новим облицима сарадње и целовитом споразуму. Очигледно је да због противречности у односима Европска унија–Руска Федерација егзистирају различити нивои коегзистенције у Источном партнерству, од развојних са Грузијом, Украјином и Молдавијом, до слабијих са Јерменијом, Азербејџаном и нарочито Белорусијом.

Назначене државе са нижим интензитетом сарадње у оквиру Источног партнерства имају блиску кооперацију са Русијом, што условљава њихов изнијансиран приступ. Јерменија и Азербејџан, као и Белорусија, не прихватају чвршће модалитете сарадње већ само учешће у раду форума и приступ финансијским фондовима. Код Јужног Кавказа потенцирамо положај Абхазије и Јужне Осетије које су након сукоба 2008. године прогласиле отцепљење и независност од Грузије. Њихову независност признале су Русија, Венецуела и Никарагва, тако да поседују минимални међународни субјективитет. Поменуте творевине због етничке структуре имају конкретну помоћ Руске Федерације са аспирацијама ка потпуној територијалној интеграцији.

Инспиратори стратегије европског партнерства на границама са државама бившег Совјетског Савеза, сада савезницима Русије, креирају нове и садржајније парадигме институционалних односа. Тенденција је ка елементима економских повластица у спољној трговини и међувизном режиму. У том контексту, поједностављена је процедура издавања виза постизањем споразума о реадмисији, што је омогућило дефинисање правила за контролу повратка незаконитих миграната. Црноморска рута миграција нарочито инсистира на приказаном моделу решавања тог међународног феномена. Може се очекивати да Европска унија формулише и друге концепције, односно унапреди пројекте Дунавске стратегије, Црноморске економске кооперације и друге.

Поред наведеног, Европска унија формирала је радне групе за Источну Европу и Централну Азију. У радној групи за Источну Европу, поред земаља Источног партнерства, налази се и Русија, што је отежано због актуелних санкција према тој држави. Такође, противречни су и концепти

успостављања партнерства са Казахстаном, Узбекистаном, Туркменистаном, Таџикистаном и Киргизијом. Те постсовјетске средњоазијске државе имају специфичне везе са Руском Федерацијом, што у суштини оспорава продор западне алијансе, САД и НАТО на Исток и контролу Црноморско-Каспијског басена. Комплексност темата експанзије Источног партнерства, на посматраном простору, условљава и ескалација утицаја Турске и Ирана као значајних регионалних сила.

Стратешка парадигма „Источно партнерство“, као пројекат сарадње Европске уније са државама региона Југоисточне Европе, односи се директно само на Републику Молдавију која се простире на њеној југоисточној граници. Може се рећи да се тај концепт индиректно рефлектује и на остале државе поменутог простора, тако на Републику Србију и остале четири земље субрегиона Западног Балкана. Наведена аргументација темељи се на постојећим билатералним, првенствено економским релацијама тих творевина са актерима Источног партнерства. Та земља има територијалне проблеме с обзиром на то да је после распада Совјетског Савеза и стицања независности регија са већинским проруским становништвом Придњестровље или Транснистрија прогласила отцепљење и независност од Молдавије. То је данас независна непризната држава, коју званична власт у Кишињеву третира као побуњено подручје.¹³

Молдавија је у оквиру партнерства са ЕУ остварила све погодности приказане у претходним разматрањима. Свеобухватна зона слободне трговине има следеће циљеве: побољшање приступа роби и услугама, смањење царине, квота и баријера за трговину, односно усклађивање норми и поступака у наведеној области. Договори који су дефинисани 2014. године убрзо су ступили на снагу, што је значајно унапредило међусобне релације. Том приликом покренуте су нове инвестиције усмерене на мала и средња предузећа.

¹³ Nešković, S., Đelić T. A., Social challenges and european integration of the Western Baljans, “Naučnij rezultat” Sociologia i Upravljenje, Research result Sociology and Management, Setevoj naučno- praktičeskij žurnal, Vol. 7, No 1. Izdaetsa s 2014 g., Online Scholarly Peer - Reviewed Journal, First published online 2014, Belgorod: Belgorodskij gosudarstvenij nacionalnij universitet, Rossia, Belgorod State National Research University, Russia, 2021, str. 59.

На пољу визне либерализације грађанима Републике Молдавије су априла 2014. године укинуте визе. То је обезбедило већу мобилност људи и олакшало делатности у пословању, науци и образовању. Током 2017. године евидентирано је око 500.000 становника који су путовали у државе Европске уније без виза. Поред тога, спроводила се имплементација програма Хоризонт 2020, Креативна Европа (промоција медијског и уметничког стваралаштва) и ЦОСМЕ (пројекат умрежавања малих и средњих предузећа).

Наведени стратешки концепти партнерства делимично су реализовани због објективних противречности проузрокованих актуелном пандемијом Covid-19, што се планира у наредном периоду. Поред представљених есенцијалних концепција, присутна су и настојања да се спроведу иницијативе и у следећим доменима: управљање границама, цивилна заштита, здравство, животна средина, енергетика, борба против криминала, правосуђе, дигитализација, пољопривреда и рурални развој. У наступајућем времену могу се очекивати нови програми утемељени на геополитичким и геобезбедносним постулатима, пре свега на одредбама Спољне безбедносне политике Европске уније.

Молдавци чине већину становништва Молдавије (више од две трећине), док остатак чине Руси, Украјинци, Гагаузи, Бугари и др. Тираспољска област се отцепила и у њој већину становништва чине Руси и Украјинци. Сепарација Тираспољске области је предмет спора. Сложеност ситуације представља и идентитет самих Молдаваца, што је укључено и у програме политичких странака. Овај сукоб се рефлектује на наставни програм о националној историји. Либерална, Либерално-демократска и Наша Молдова су партије које подржавају учење историје под румунским идентитетом, док Демократска и Комунистичка партија Молдавије подржавају историју републике Молдове и Молдаваца, са посебним идентитетом и историјом државности. Ту постоји подела и око употребе латинице, односно ћирилице као главног писма.¹⁴ Украјинска криза се

¹⁴ https://adevarul.ro/international/europa/istoria-romanilor-scolile-moldovene-vlad-filat-vrea-marian-lupu-nu-1_50ad27ce7c42d5a6638fb911/index.html; <http://arhiva.formulas.ro/2010/902/spectator-38/petru-bogatu-republica-moldova-nu-mai-poate-fi-orientata-spre-moscova-12015>; http://www.pl.md/libview.php?l=ro&video_id=57&idc=69&id=832; <https://sr.wikipedia.org/sr-ec/%D0%9C%D0%BE%D0%BB%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%98%D0%B0>

такође рефлектује на геополитичку позицију Молдавије и посебно Тираспољске области.¹⁵

Закључак

Заједничка спољна и Заједничка политика ЕУ има за циљ очување заједничких вредности, јачање безбедности Уније, очување мира и међународне сарадње, развијање и консолидацију демократије и владавине права, као и поштовање људских права и основних слобода. Општа обавеза сваке од будућих чланица ЕУ јесте поштовање европских вредности, у које свакако треба убројати и општу демократизацију и забрану дискриминације. Свакако, најзначајнији захтев у овом смислу у области безбедности јесте цивилна и демократска контрола снага безбедности (оружаних снага, полиције, безбедносних служби, цивилних и војних). Ова се обавеза сматра демократском тековином развијених европских држава, а тиме постаје и политички критеријум за сваку државу која жели да постане чланица ЕУ.

Компетентни субјекти Европске уније од будућих чланица очекују да буду способне да воде политички дијалог у оквиру Заједничке спољне и безбедносне политике, затим да усклађују властити спољни наступ са ставовима ЕУ, учествују у свим планираним конструктима Европске уније, као и да примењују договорене санкције и рестриктивне мере. Успостављање поверења путем размене тајних података са ЕУ и стварање основе за учешће у ЕУ операцијама, важно је у смислу изградње новог, партнерског односа са ЕУ у области безбедности и одбране. Република Србија ће наставити са јачањем сарадње са ЕУ у области ЗБОП, исказујући своје виталне националне интересе, нарочито везано за статус своје покрајине Косова и Метохије као неодвојивог дела своје територије. Подразумева се традиционални допринос светском миру и безбедности, кроз остваривање равноправне сарадње са државама чланицама Европске уније, чијем пуноправном чланству неспорно тежи, што је формулисано у званичним документима.

¹⁵ Petrović, D., Bukvić, R., *Ukrajinska kriza 2013–2019*, Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2019.

Безбедносна стратегија западне алијансе инспирисана прекоокеанском тријумфалистичком концепцијом САД, усаглашена је са иновираним модалитетима сарадње са земљама некадашњег СССР-а, сада чланицама Заједнице Независних Држава. Пројекти политичке, социјалне и економске кооперације, еуфемистички названи „суседство“ и „партнерство“ имају препознатљиве геостратегијске конотације кроз експанзију на постсовјетски простор. Источно партнерство, као саставни део стратешког концепта политике суседства Европске уније, директно је повезан са темељним постулатима Спољне безбедносне политике Европске уније, заснован на запоседању граница Русије. Овладавање огромним природним ресурсима Русије, првенствено резервама енергената неопходних за егзистенцију држава Западне Европе, представљају есенцијални изазов и прворазредни хегемонистички циљ. Руска Федерација оправдано се супротставља приказаним аспирацијама Запада, јер наведене стратегије угрожавају њене виталне интересе и темељне постулате националне безбедности.

Литература

- Ateljević, V., Forca, B., Župac, G., Општи аспекти прикључења држава Европској унији, Београд: Војно дело број 3 / 2015, 2015.
- Bataveljić, D., Правно-политичке импликације изградње Коридора 10, Зборник радова Безбедност у постмодерном амбијенту, књига X, Београд: Центар за стратешка истраживања националне безбедности –CESNA B, 2011.
- Bela књига – План за јединствени европски саобраћајни простор - Пут према конкурентном саобраћајном систему унутар којег се ефикасно управља ресурсима, Bruxelles: Европска комисија, 2011.
- Božić, V., Управљање физичком дистрибуцијом, Економски факултет, Београд, 1997.
- Ђурић, М., М., Ђурић, М., Р., Аџић, М., Павловић, З., Тимски рад и реализација Коридора 10, Зборник радова Безбедност у постмодерном амбијенту, књига X, Београд: Центар за стратешка истраживања националне безбедности –CESNA B, 2011.
- Jusufranić, I., Саобраћајни, еколошки и економски проблеми и перспективе рјешавања у земљама Западнoг Балкана са освртом на Босну и Херцеговину, Наука и Технологија бр. 10, Травник: Интернационални Универзитет Травник, 2018.

- Mešanović, S., Zajednička bezbednosna i odbrambena politika EU posle decembarskog samita, Beograd: Novi vek broj 6, 2014.
- Nešković, S., Saobraćaj i ekologija u kontekstu održivog urbanog razvoja, Zbornik radova sa Međunarodnog savjetovanja „Savremeni trendovi u saobraćaju, logistici i ekologiji u funkciji održivog razvoja“, Travnik: Internacionalni Univerzitet Travnik, 2014.
- Nešković, S., Poslovna etika u saobraćaju, ekologiji i ekonomiji zemalja Jugoistočne Evrope-metode i instrumenti implementacije, Nauka i Tehnologija br. 10, Travnik: Internacionalni Univerzitet Travnik, 2018.
- Nešković, S., Reforme visokog obrazovanja država Zapadnog Balkana sa implikacijama na saobraćaj, ekologiju i održivi razvoj, 17. Međunarodno savjetovanje „Trendovi, tehnološke inovacije i digitalizacija u saobraćaju, ekologiji i logistici u funkciji održivog razvoja“, Travnik: Internacionalni Univerzitet Travnik i Rezekne Univerzitet Latvija, Univerzitet Janusz Korczak Poljska, Univerzitet Udine Italija, Vlašić BiH, 11–12. maj 2018.
- Nešković, S., Countries of Southeast Europe and the Republic of Serbia in the proceses of regional cooperation, Tematski Zbornik radova vodećeg nacionalnog značaja „Država i globalni izazovi bezbednosti“, Edicija „Bezbednost u postmodernom ambijentu“ knjiga 32, Proceedings, Međunarodna naučna konferencija, Beograd: Centar za strateška istraživanja nacionalne bezbednosti – CESNA B, Univerzitet „Sveti Kiril i Metodij“ Veliko Trnovo, Republika Bugarska, Fakultet za pravo, bezbednost i menadžment „Konstantin Veliki“ Niš i Međunarodna Akademija Nauka Umetnosti i Bezbednosti – MANUB, 2021.
- Nešković, S., The Danube region and postmodern economic coexistence of the countries of Southeast Europe, Tematski Zbornik radova vodećeg nacionalnog značaja „Protivrečnosti u postmodernom ambijentu“, Edicija „Bezbednost u postmodernom ambijentu“, knjiga 33., Proceedings, Međunarodna naučna konferencija, Beograd: Centar za strateška istraživanja nacionalne bezbednosti- CESNA B, Univerzitet „Sveti Kiril i Metodij“ Veliko Trnovo Republika Bugarska, Internacionalni Univerzitet Travnik u Travniku BiH i Međunarodna Akademija Nauka, Umetnosti i Bezbednosti- MANUB Republika Srbija, 2021.
- Nešković, S., Šoškić, L., Geopolitički kontekst Jugoistočne Evrope i bezbednosni koncept Evropske unije, Ekonomija – teorija i praksa br. 1 / 2021, Novi Sad:

Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment Univerzitet Privredna akademija, 2021.

Nešković, S., Reconceptualization of the higher education system in the countries of Southeast Europe in the processes of european integration and the impact of the pandemic COVID-19, Thematic papers, Philosophy During The Time of Pandemic, Third International scientific conference "Geopolitics in the Black Sea region", Proceedings, Belgrade, Sofia: Bulgarian Academy of Sciences – Institute for the study of societies and knowledge and Center for strategic research on national security – CESNA Belgrade, Serbia, 2021.

Nešković, S., Đelić T. A., Social Challenges and european integration of the Western Balkans, „Naučnij rezultat“ Sociologia i Upravljenje, Research result Sociology and Management, Setevoj naučno – praktičeskij žurnal, Vol. 7, No 1. Izdaetsa s 2014 g., Online Scholarly Peer – Reviewed Journal, First published online 2014, Belgorod: Belgorodskij gosudarstvenij nacionalnij universitet, Rossia, Belgorod State National Research University, Russia, 2021.

Pejčić, S., T., Bojković, N., Davidović, M., Kvalitet saobraćajnih usluga, Saobraćajni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2010.

Petrović, D., Bukvić, R., *Ukrajinska kriza 2013–2019*, Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2019.

Steven, A., Bradley, K., The Management if Intelectual Capital, unpublished monograph, The Business Performanse Group United, London, 2005.

Trapara, V., Spoljna i bezbednosna politika Evropske unije prema sporazumu iz Lisabona, Evropsko zakonodavstvo, Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2010.

Internet izvori:

European Commission: <https://ec.europa.eu/>

**TRAFFIC AND FOREIGN SECURITY POLICY OF EUROPEAN UNION
WITH IMPLICATION ON REGION OF THE SOUTH EASTERN EUROPE (MOLDOVA)**

Abstract: The processes and procedures of the accession to the European Union are very complex including many specifics for each individual country. For all candidates in the process of European integration particularly important chapter of the negotiations with the EU represents Common Foreign and Security Policy. This is referred to as Chapter 31, which is regulated by the Part 5. of the Lisbon Treaty. In that context, Serbia has taken over the duties of two groups of activities, according to political criteria and direct responsibilities in the field of defense and security. The Eastern Partnership is a strategic concept of the European Union aimed at cooperation with six countries of the former Soviet Union, including Moldova from the region Southeast Europe. It is a component of the previously proclaimed neighborhood policy, which implies political and economic support to given countries in the context of European integration. The Russian Federation opposes the project because it believes it threatens its national interests in the wider environment.

Keywords: European Union, foreign policy, South East Europe, common foreign and security policy development, Moldova.